

DOI 10.52260/2304-7216.2023.2(51).22
 ЭОЖ 330.16
 FTAMP 06.39.41

Ә.С. Омарханова*, PhD докторанты¹
 А.Қ. Игібаева, п.ғ.д., профессор²
 А.А. Сактаева, э.ғ.к., қауымд. профессор²
 Қазақстан Республикасы Президентінің
 жанындағы мемлекеттік басқару
 академиясы, Астана қ, Қазақстан¹
 С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан
 университеті, Қазақстан²
 * – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)
 e-mail: oso-79@mail.ru

МЕМЛЕКЕТТІК ЖҮЙЕДЕГІ ТӘУЕКЕЛ-МЕНЕДЖМЕНТ САЯСАТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МӘДЕНИ КОДТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі кезде Қазақстандағы экономика, саясат, мәдениет, әлеумет және т.б салаларында жүйелі өзгерістер болып жатыр. Елдің экономикалық даму деңгейіне генетикалық бейімділігі бар мәдени құндылықтар да әсер ететіні түсінікті. Осыған байланысты әлеуметтік-мәдени экономика, яғни экономикалық ғылымдағы жаңа перспективалық бағыты қарқын дамуын байқаймыз. Мәдениет белгілі бір қоғамның құндылығы мен мінез-құлты көзқарасы ретінде формальды және бейресми институттар арқылы әртүрлі факторларға ұшырайды, ал олардың бірі - отбасы институты. Алайда, халықтың мәдени кодындағы, оның менталитетіндегі құндылық мазмұнының өзгеруі қоғамдағы белгілі бір тәуекелдер мен тұрақсыздықтарға әкеледі.

Мақаланың мақсаты-отбасы институтының мысалында мемлекеттік басқарудағы тәуекел менеджменті саясатын қалыптастырудағы мәдени кодтың ерекшеліктерін анықтау.

Мақалада мемлекеттік басқару жүйесіндегі менеджмент тәуекелі саясатының өзгеруіне мәдениет пен экономиканың өзара әсерінің теориялық тәсілдері, ерекшеліктері талданады. Мақаланың жаңалығы-мәдени кодтың элементтерін құрайтын қоғам мәдениетінің даму бағыты мен дәрежесінің елдің саяси мәдениетіне, қазіргі қоғамның өмір сапасына өзара әсерін негіздеуге тырысу. Авторлар қазіргі қоғамның экономикалық көрсеткіштерін жақсартуда капиталдың әлеуметтік және мәдени матрицасының құрылымын, мәдени кодты өзгерту маңызды деп санайды. Дегенмен, олардың оң және теріс салдары болуы мүмкін. Мәдениет корпоративтік менеджмент қағидаттарының, ұлттық дәстүрлердің көрінісі ретінде мемлекеттік саясаттың көзқарастарын, институттардың өзара әрекеттесу тәсілдерін, мемлекеттік аппарат қызметінің ережелері мен тәртібін анықтайды. Бүгінгі таңда мемлекеттік басқару жүйесіндегі дәстүрлі мәдениеттің нормаларын, құндылықтары мен көзқарастарын есепке алумен қатар, басқарудың жалпы теориясының ережелерін, әлеуметтік жүйелердің жұмыс істеу қағидаларын, заңдары мен ережелерін сақтау міндеттері болып табылады.

Отбасыны мәдени матрицаның құрамдас бөліктерінің бірі ретінде және оның экономикалық процестердің дамуындағы маңыздылығын қарастыра отыра, мақала авторлары экономикадағы әлеуметтік-мәдени факторларды зерттеудің негізгі тәсілдеріне шолу жасады, кейбір тәуекелдер мен қауіптерді белгіледі, мемлекеттік институттар тұрғысынан басқару тетіктері мен шараларын анықтады.

Пайдаланылған зерттеу әдістері мемлекеттік басқарудағы кеешенді жүйелік рәсім ретінде басқару тәуекелі саясатын қалыптастырудағы мәдени кодтың негізгі бағыттарын, белгілерін, ерекшеліктерін ажыратуға мүмкіндік берді.

Кілт сөздер: мемлекеттік бақылау, мәдени матрица, мәдени код, рухани құндылықтар, тәуекелді басқару, мемлекеттік саясат, мемлекеттік институттар, экономикалық даму, әлеуметтік саясат, қазақстандық қоғам.

Ключевые слова: государственный контроль, культурная матрица, культурный код, духовные ценности, управление рисками, государственная политика, государственные институты, экономическое развитие, социальная политика, казахстанское общество.

Keywords: cultural matrix, cultural code, spiritual values, risk management, public administration, public policy, government institutions, economic development, Kazakh society, social policy.

JEL classification: H11

Кіріспе. Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесі қазіргі кезеңде әлемдегі және елдегі саяси, геосаяси және әлеуметтік-экономикалық оқиғаларға байланысты көптеген мәселелерге тап болды. Саяси тұғырнамадағы өзгерістер, мемлекеттік басқару жүйесіне жаңа

тетіктерді енгізу белгілі бір тәуекелдерді ескере отырып және жаңа жағдайларға бейімделе отырып, мемлекеттік секторды басқару негіздерін қайта қарауды талап етеді.

Көптеген зерттеушілер мемлекеттегі экономикалық өсудің қажетті жағдайлары мен факторлары туралы мәселені көтереді. Кейбір ғалымдар экономикалық өсуді тек бай табиғи ресурстармен және қолайлы климаттық жағдайлармен негіздесе, басқалары инновацияларға, технологияларға, ал кейбіреулері мәдени код мәселелерін қарастыра отырып, бұл елдің бәсекеге қабілеттілігінің негіздерінің бірі ретінде ұсынады. Әдебиеттік шолудан көрініп тұрғандай, қоғамның мәдени матрицасының өзара ықпалы мен экономика мен мемлекеттік басқарудың дамуының мәселелері ғалымдар мен практиктердің екіұшты пікірлерін тудырады.

Заманауи технологияларды пайдалану, саяси-ұйымдастырушылық, азаматтық мәдениеттің жаңа принциптерін енгізу, көшбасшылықты күшейту, өз кезегінде, бұл үдерісті белсендіреді. Дегенмен, әрбір елдің мемлекеттік басқару құрылымы нақты тарихи-мәдени, геосаяси және әлеуметтік-экономикалық факторлардың әсерінен қалыптасқанын естен шығармауымыз керек. Көбінесе басқа елдердің мемлекеттік басқару саласындағы тәжірибесін енгізу процесі белгілі бір мемлекеттің экономикалық тұрақтылығының негізгі құрамдас бөліктері болып табылатын әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерді, білім беруді дамытуды және басқа да факторларды есепке алмайды.

Сондықтан экономиканың жұмысының ұлттық ерекшеліктерін ескере отырып, тиісті процестерді зерттеу қажет. Қоғамның құрылымдық бөлімі көбінесе сол мәдениетпен және осы мәдениетке тән, белгілі бір мемлекеттің белгілі бір қоғамында қабылданған және белгілі бір уақыт кезеңі бар құндылықтармен анықталатыны анық. Бұл ойды өткен ғасырда белгілі кеңестік және ресейлік этнолог Л.Н.Гумилев айтқан. Ғалымның ойынша: «Барлық халықтар үшін бірдей ортақ адамзат мәдениеті мүмкін емес, өйткені барлық этностардың құрамында әртүрлі ландшафт және уақыт пен кеңістікте қазіргі жағдайды қалыптастыратын әртүрлі өткен жағдайлар. Әр этностың мәдениеті ерекше, және адамзаттың түрі ретіндегі мозаикасы оған икемділік береді, соның арқасында Homo sapiens түрі Жер планетасында аман қалды» [1].

Мәдени құндылықтар әлеуметтік институттарды құрайтын көшбасшыларға өз қызметінің мақсаттарын анықтауға, осы қызметтің дәлелдерін негіздеуге және басқару шешімдерінің негізгі тұжырымдамалық элементтерін анықтауға мүмкіндік береді. Белгілі бір мәдени құндылықтарды ұлттық ауқымда жоғалту баламалы құндылықтарды насихаттауға әкеледі. Бұл процесс, өз кезегінде, әлеуметтік құрылымның өзгеруімен тікелей байланысты және әртүрлі басқару деңгейлерінде шешімдер қабылдау кезінде тәуекелдерге ұшырайды. Сондықтан қазіргі жағдайда Қазақстанда болып жатқан саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер бұл мәселені өзекті етіп, бірқатар түсініксіз сұрақтарды туындатып отыр.

Қоғам мәдениетінің даму бағыты мен дәрежесі, оның мәдени коды елдің саяси мәдениетіне және кез келген қызмет саласындағы субъектілердің ұйымдық мәдениетін қалыптастыру принциптеріне тікелей әсер етеді. Саяси, азаматтық және ұйымдық мәдениет белгілі бір мемлекетте басқарудың нормалары мен принциптерін, құндылықтарын, мінез-құлықтары мен әдістерін анықтайды.

Мәдени матрицаның және экономикалық орталықтандырылған қоғамның құрамдас бөліктерінің өзара ықпалы контекстінде қоғам дамуының кейбір әлеуетті тәуекел стратегияларын анықтау біздің зерттеуіміздің пәні болды.

Материалдар және тәсілдер. Тапсырмаларды жүзеге асыру үшін біз бірқатар сапалық және сандық әдістерді, теориялық талдау және синтез әдісін қолданумен қатар, қосалқы деректерді зерттеу әдісін қолдандық.

Зерттеу мақсатын шешу үшін мынадай ғылыми зерттеу әдістерін қолдану көзделеді: талдау, жалпылау және салыстыру, контент-талдау, case-study әдістері.

Атап айтқанда, контент-талдау қоғам дамуының мәдени компоненттерімен байланысты мемлекеттік басқару саласындағы проблемалар мен міндеттердің негізгі топтарын анықтауға мүмкіндік берді. Мемлекеттік қызметшілердің тәуекелдерді басқару мәселелеріндегі олқылықтарға байланысты проблемаларды талдау және нақты жағдайларды зерделеу үшін case-study әдісі қолданылды. Нәтижесінде әдіс мемлекеттік саясат пен қоғамдық дамудың әртүрлі бағыттарының себептерін, салдарын ашуға және түсіндіруге байланысты фактілер мен жағдайларды анықтауға мүмкіндік берді. Ғылыми зерттеудің осы әдісін қолдану күрделі және көп компонентті жүйелерді зерттеуге, проблеманы терең түсінуге және мемлекеттік қызметтегі қазіргі жағдайды зерттеу негізінде шешімдерді әзірлеу мүмкіндігіне ықпал етеді.

Біздің алға қойған міндеттерді шешу үшін дереккөздер ретінде Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің статистикалық деректері пайдаланылды.

Зерттеудің эмпирикалық негізіне 2021 жылдың қараша айында С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің 2 курс магистранттары арасында жүргізілген әлеуметтанулық сауалнама алынған. Зерттеу дизайнына сәйкес біз нақты әлеуметтік мәселені таңдадық – ұлттық мәдени кодтың құрамдас бөлігі ретінде жастардың отбасы проблемаларына қатынасы.

Сауалнаманың басты мақсаты жас отбасының проблемаларын зерттеу, мемлекеттік қолдау арқылы оның әл-ауқатын арттыру, осы процесті басқарудағы кейбір тәуекелдерді анықтау болды. Сынама 97 адамды құрады. Респонденттердің жасы 23-32 жас аралығында, 39-ы некеде, 53-і некеде жоқ. Респонденттердің ішінде – 38 ер адам, 61 әйел адам. Респонденттердің ішінде бір жылға дейінгі еңбек өтілі бар отбасылар 39%, бір жылдан 3 жылға дейін - 42%, 3 жылдан 5 жылға дейін -19% құрады. Біздің ойымызша, жас отбасылардың өздерінің отбасылық әл-ауқаттың белгілері туралы ойлары, олардың қазіргі отбасы туралы көзқарастары, мемлекет пен қоғам тарапынан отбасын қолдау шаралары туралы және т.б. мәселелер өзекті болды. Біз таңдап алған зерттеу жұмысының дизайны қазақ халқының мәдени матрицасының құрамдас бөліктерінің бірі ретіндегі отбасына қатысты мемлекеттің стратегиясын тереңірек талдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттік шолу. Қазіргі уақытта Қазақстанның алдында мемлекеттік басқаруды «естуші мемлекет», «жауаптылық», «адамгершілік»[2] қағидаттары бойынша реформалау міндеті тұр. Мемлекеттік қызмет жүйесіндегі мемлекеттік саясатты қайта қарау қажеттілігі елдің саяси мәдениетінің өзгеруіне байланысты. Қоғамдық жүйенің саяси және азаматтық құндылықтарын қайта қарау, саяси мінез-құлықты өзгерту, халықтың азаматтық мәдениеті мен санасын қалыптастыру белсенді тенденциялары бар. Саяси мәдениет халықтың хабардарлығы мен мемлекеттік реформаға қатысу деңгейінің көрсеткішіне, саяси жүйе институттарының даму дәрежесінің көрсеткішіне айналады. Сонымен қатар, тәжірибе көрсеткендей, саяси мәдениеттегі оң үрдістер саяси тәуекелдерді азайтуға, оңтайлы басқару шешімдерін қабылдауға, басқарудың жаңа механизмдері мен әдістерін тиімді енгізуге ықпал етеді. Мемлекеттік сектордағы мәдени өзгерістердің негізін қалыптастыру, мемлекеттік сала субъектілері мен халық арасындағы диалог мемлекеттік саясаттың маңызды құрамдас бөлігі болуы тиіс.

Мемлекеттік басқару субъектілерінің басқару шешімдерінің тиімділігі мен нәтижелілігі шешім қабылдау әдістері мен технологиясына байланысты болады. Сонымен бірге мемлекеттік басқару мәдениеті тарихи дәстүрлер мен халық пен биліктің саяси-мәдени менталитеті негізінде қалыптасады.

Қазақстанда ұзақ жылдар бойы қабылданып, таратылып келе жатқан саяси және мәдени құндылықтар бүгінде өзгеру тенденциясына ие және қоғам үшін белгілі бір қауіп төндіруі мүмкін. Олар қазақстандық қоғам үшін қаншалықты маңызды және қолайлы, олардың іргетасы қандай және қазіргі заманғы саяси және экономикалық жүйелерге қалай сәйкес келеді – бұл сұрақтар азаматтық сектор үшін түсінікті жауаптарды қайта қарауды талап етеді.

Мәдениет пен институттардың өзара байланысын қарастыра отырып, олардың өзара әсері мен өзара тәуелділігін атап өткен жөн. Қоғам мүшелері бөлісетін мәдени құндылықтар мен көзқарастар тиісті институттарды таңдауды алдын-ала анықтайды, бұл өз кезегінде олардың бекітілуін және ұрпақтан-ұрпаққа берілуін қамтамасыз етеді. Мұндай өзара тәуелділік өзін-өзі қамтамасыз ететін институттар мен мәдени нормалардың әртүрлі жиынтығымен бірнеше тұрақты тепе-теңдікті тудырады. Қоғамдағы сенімнің төмен деңгейімен халық мемлекеттік реттеуге сұранысты қояды, бірақ ол көбінесе мемлекеттің төмен есеп беруіне байланысты (әлеуметтік капиталдың төмен деңгейіне және қоғамның мемлекетті бақылау шығындарын көтеруге дайын болмауына байланысты) тиімсіз болып шығады, бұл «нашар тепе-теңдік» бекітеді. Сенімнің жоғары деңгейімен, керісінше, мемлекеттік реттеуге сұраныс аз және мемлекеттің үлкен есептілігіне байланысты оның сапасы жоғары («жақсы тепе-теңдік»). Мәдениет пен экономика байланысының теориялық дәлелі қолданбалы мәселелерді шешуге жаңа мүмкіндіктер ашады. Ең алдымен, бұл ресми институттарды жобалау кезінде мәдениеттің әсерін ескеру қажет дегенді білдіреді. Бұл, бір жағынан, ресми институттан «бас тарту» тәуекелдерін болдырмауға мүмкіндік береді, екінші жағынан, ресми және бейресми институттардың үйлесуіне ықпал етеді, олардың арасындағы қақтығыс транзакциялық шығындарды арттыру немесе тиімсіз нормаларды бекіту және олардың көбеюі түрінде жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, мәдениеттің өзгергіштігі фактісі оған ресми институттар арқылы әсер етуге мүмкіндік береді. Тиімсіз нормаларды түзету

нұсқаларының бірі-қолда бар шектеулер кезінде жұмыс істейтін (оның ішінде әлеуметтік-мәдени), олардың әлсіреуіне ықпал ететін және сол арқылы одан әрі қайта құру үшін жағдай жасайтын «аралық» («стандартты емес») институттарды жобалау. Аралық институттардың мысалдары: 1990 жылдары енгізілген Австралиядағы жеке зейнетақы жинақтау бағдарламасы, 1980 жылдары Бангладештегі микроқаржы ұйымдары, 1990 жылдары Словакия мен Чехиядағы несие жинақ институттары (кооперативтер мен кассалар), селективті салықтар.

Мәдени фактордың ұлттық тәуекелдерді басқару саясатын қалыптастыруға ықпалын талдау, оның оң және теріс салдары бар, кейбір тенденцияларды анықтауға, олардың мемлекеттік қызмет жүйесінің элементтерімен арақатынасын анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеу мәселесі тұрғысынан шетелдік зерттеушілердің ғылыми әзірлемелері үлкен қызығушылық тудырды.

«Гуманитарлық мәдениет» концепциясын дамыта отырып, академик Д.С.Лихачев өз еңбектерінде «Мәдениетті сақтау идеясы – рухты, тілді, ерекше психикалық қойманы, этикалық кешендерді сақтау идеясы» деп атап көрсетті. Ғалымның айтуынша: «мәдениетсіз қоғамда адамгершілік болмайды. Элементарлық мораль болмаса, әлеуметтік заңдар мен экономикалық заңдар жұмыс істемейді, жарлықтар орындалмайды, қазіргі ғылым өмір сүре алмайды»[3].

1958 жылы Эдвард Банфилд (Edward Banfield) (белгілі американдық ғалым, мемлекеттік басқару саласындағы маман) ел экономикасының дамуының мәдени ерекшеліктер мен факторларға тәуелділігі туралы мәселені көтерді. Оның пікірінше, белгілі бір экономикалардың даму қарқынының төмендігін әртүрлі елдерде қалыптасқан мәдени жүйелермен түсіндіруге болады. «Артта қалу – ол ел болсын, қалалық қауым немесе әлеуметтік топ болсын – оны сақтайтын және көбейтетін нақты мәдени үлгілердің жемісі. Ынтымақсыздық, сенім мен ынтымақтастықты қамтамасыз ете алатын нормалар мен құндылықтардың жоқтығы, қазіргі уақытта өмір сүруге бейімділік және ұжымдық әрекетке қабілетсіздік/қалаусыздық алдымен салдарға, содан кейін өмір сүрудің тар жағдайларының себептеріне айналады», деп жазады ғалым [4].

Американдық профессор Лоуренс Харрисон да өз еңбектерінде мәдениеттің мемлекеттік басқару жүйесіне әсер ету дәрежесі туралы мәселені көтереді. Ғалым өзінің «Мәдениет мәселесі» (Culture Matters) атты еңбегінде әлемдік тарихтағы ең күрделі сұрақтардың біріне жауап беруге тырысты - неге кейбір мемлекеттер гүлденіп, басқалары экономикалық жағынан дамымай қалады? Зерттеуші өз еңбектерінде «елдердің экономикасына, әртүрлі елдердің дамуындағы айырмашылыққа мәдениет, мәдени құндылықтар, мәдени дәстүрлер әсер етеді» деп тұжырымдайды [5].

Профессор Л.Харрисон Латын Америкасы елдерінің мемлекеттік басқару тәжірибесін зерттей отырып, «Экономикалық артта қалу дүниетаным мәселесі: Латын Америкасының тәжірибесі» («Underdevelopment Is a State of Mind: The Latin American Case») атты кітабында адамзат қоғамының дамуындағы мәдени факторлардың рөлін ашады [5]. Ол сонымен қатар Сэмюэль Хантингтонмен бірге «Мәдениеттің маңыздысы: адамның құндылықтары прогресін қалай қалыптастырады» («Culture Matters: How Values Shape Human Progress») атты кітабын өңдеді.

Профессор Л.Харрисон өзінің ғылыми еңбектерінде экономикалық даму үшін мәдени факторлардың, әлеуметтік көзқарастардың және діни дәстүрлердің түбегейлі маңыздылығы туралы қорытындыға келеді. Оның пікірімен «Culture Matters» жобасының консультативтік кеңесінің мүшелері болып табылатын белгілі экономистер – Моррис Альтман, Роберт Ходам және Тимур Куран және Йошихара Кунио да қосылды [5]. Профессор Л.Харрисон мәдениет пен экономикалық даму арасындағы келесі байланыстарды атап көрсетеді:

- Мәдениет жеке қалаулар құрылымын анықтайды.

- Мәдениет адамдардың қоғамдық тәртіпке және мемлекеттік қызметкерлердің имандылығына деген көзқарасына айтарлықтай әсер етеді (ерекше -автор).

-Мәдениет саясат пен заңнаманың идеологиялық негізін құрайды.

- Тұрақты экономикалық өсу стратегиясы тиісті мәдени саясатты қажет етеді» [6].

«Кім өркендейді?» кітабындағы Л.Харрисон жекелеген елдердегі қарқынды экономикалық өсудің алғы шарттарын талдап, зерттейді. Испания, Тайвань, Оңтүстік Корея сияқты мемлекеттердің табыстарын мысалға келтіре отырып, ғалым мәдениеттің, саяси көзқарастардың, әлеуметтік процестер мен діни дәстүрлердің экономикалық және саяси даму үшін түбегейлі маңыздылығына тоқталады.

Нидерланд әлеуметтанушысы Гирт Хофстеде өз еңбектерінде де «Мәдени кодты жалпы ұлттың генотипін анықтайтын құрылым ретінде қарастыру керек деп ұсынды» [7]. Бұл концепция оның

экономика мен мәдениет арасындағы қарым-қатынас процесін көрсететін мәдени кодтарды анықтаудың әдіснамалық тұжырымдамасының негізін құрады.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, (Л.Харрисон, Г.Алмонд, Г. Хофстед К.Мерриам және т.б) «мәдени кодтың» жеті элементінің әрқайсысы жалпы алғанда дербес мәдени құбылыс болып табылады. Бұл «мұра, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тіл, отбасы, экономикалық жүйелер (тұрмыс салты), мерекелер» [7]. Олар бір-бірімен жүйелі түрде байланысқанда ғана кодқа айналатынын атап өткен жөн. Элементтердің кем дегенде біреуін өзгерту немесе жоғалту ұлттық кодтың мазмұнына белгілі бір жағымсыз аспектілерді енгізеді, ол белгілі бір жеке тұлға үшін де, жалпы мемлекет үшін де белгілі бір тәуекелдермен байланысты сыртқы ынталандыруға халықтың негізгі реакцияларын анықтайды.

Тарихшы-экономист Дэвид Лэндс (David Landes) азаматтардың үнемшілдік, еңбексүйгіштік, табандылық, адалдық және төзімділік сияқты қасиеттерін қарастыра отырып, ұлттық экономиканың өркендеуі мен осы құндылық категорияларының арасындағы тікелей байланыс туралы пікір айтады [8].

Итальяндық экономист Гвидо Табеллини (Guido Tabellini) Еуропаның 69 аймағындағы экономикалық көрсеткіштерді, сондай-ақ білім деңгейі мен саяси институттардың сапасын зерттеді. Зерттеу нәтижелері сенім, жауапкершілік, қарым-қатынас мәдениеті, адам бастамасына сену және заңды құрметтеу, тәуелділік деңгейі жоғары аймақтарда халықтың әл-ауқаты мен экономикалық әл-ауқатының жоғары өсу қарқынымен сипатталатынын көрсетті [9].

Ресейлік экономист А.Аузаннің пікірінше, экономикалық прогрестің динамикасы мен құрылымына «мәдени кодтар» әсер етуі мүмкін. Ғалымның пікірінше, мәдени кодтар белгілі бір мағынада «ұлт портретін» түсіндіреді, оны анықтауға мүмкіндік береді және белгілі бір халықтың мінез-құлық реакцияларын түсінуге ықпал етеді, ал әр елде олар ерекше және өзгертін [10].

Біздің ғылыми мәселеміз аясында орыс ғалымы А.Азуан мен оның әріптестерінің жүргізген зерттеулері ерекше қызығушылық тудырады. Оның зерттеу сұрақтарының бірі «Аймақтық әлеуметтік-мәдени айырмашылықтарды экономикалық дамуда қалай пайдалануға болады?» [11]. Автор сонымен қатар мәдениеттің құндылықтар, мінез-құлық көзқарастары сияқты құрамдас бөліктеріндегі өзгерістердің ерекше тенденцияларын атап өтеді. Бұл еңбекте .бес негізгі бағытта басты ой сараланады:

1. Мәдени құбылыстардан басқа факторлармен түсіндіруге болмайтын экономикалық құбылыстар бар.

2. Бейресми институттар теориясы тұрғысынан мәдениет дегеніміз-белгілі бір қауымдастық бөлісетін және уақыт өте келе баяу өзгертін құндылықтар мен мінез-құлық көзқарастары.

3. Мәдениет экономикалық дамуға әсер етеді, бірақ оны анықтамайды. Мәдениеттің әсері уақыт бойынша тұрақты, бірақ басқа факторлармен байланысты.

4. Мәдениет транзакция шығындарының құрылымы мен деңгейі арқылы экономикалық дамуды тежеуі немесе ынталандыруы мүмкін. Транзакциялық шығындардың төмендеуіне байланысты өсудің пайда болуы әлеуметтік-мәдени факторлардың жиынтығын әлеуметтік және мәдени капитал ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді.

5. Мәдениеттің экономикаға әсерін бірінші кезекте білім беру арқылы әлеуметтік және мәдени капиталдың құрылымын өзгерту арқылы да қолдануға болады.

Кез келген мемлекеттің, оның ішінде Қазақстанның да саяси және мәдени матрицасы, біздің ойымызша, қоғамның әлеуметтік интеграциясын, «естуші мемлекет» мақсатына жетудегі табыстарды қамтамасыз етудегі бірегей құбылыс. Мәдениет пен білім – қоғамның тұрақтылығын, оның қызмет ету және даму мүмкіндігін қамтамасыз ететін әлеуметтік құрылымдардың ұдайы өндірісінің тетіктері.

Сонымен, ұсынылған әдебиеттерді талдау қоғамның мәдени матрицасы және оның экономикалық және саяси даму мәселелерімен, мемлекеттік басқару мәселелерімен байланысы әлі де қазақстандық ғылымда дұрыс қарастырылмаған деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл мәселе қазіргі заманғы мәдениетаралық зерттеулердің ең маңызды жетістіктерін ескере отырып, терең зерттеуді қажет етеді. Бұл ретте мәдени матрицаның дамуының экономикалық бағдарларына сүйене отырып, қоғамда жүзеге асуы мүмкін әлеуеті туралы мәселені шешуге ерекше назар аудару қажет.

Негізгі бөлім. Қазақстанда көптеген салаларда мемлекеттік саясатты, тұжырымдамаларды, нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу «Case study» сияқты ғылыми зерттеу әдісінің нәтижелеріне негізделген. Алайда, көп жағдайда талдау басқа елдердің тәжірибесін зерделеуге және негізгі элементтер мен процестерді елдің мемлекеттік басқару жүйесіне көшіруге ғана негізделеді. Бұл ретте еліміздің мәдени, әлеуметтік, кейде тіпті географиялық ерекшеліктері де ескерілмейді.

Мемлекеттік саясатты әзірлеу, басқарушылық шешімдерді қабылдау аймақтық, этникалық, әлеуметтік-экономикалық және т.б. мемлекеттің ерекшеліктері. Тәуекелдерді есепке алу және оларды азайту немесе алдын алу шараларын жоспарлау мемлекеттік басқарудың оң нәтижесі мен жоғары тиімділігін қамтамасыз етеді.

Дегенмен, отбасы, отбасы құндылықтары, мәдени кодтың басқа да көрсеткіштері оңды да, жағымсыз да өзгерістерге ұшырайды. Бұған қолда бар статистикалық мәліметтер дәлел [12]. Қоғамның әртүрлі салаларындағы, соның ішінде отбасы институтындағы өзгерістер динамикасының анық еместігіне қарамастан, мемлекет оны нығайту үшін белгілі бір шараларды қабылдауда. Осылайша, Қазақстан Республикасы Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 сәуірдегі № 853 Жарлығымен Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы №384 жарлығына өзгерістер енгізілді «Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасы және гендерлік саясат тұжырымдамасы бекітілді»[13]. Осы тұжырымдаманың басты мақсаты – отбасын қолдау. Негізгі міндет – қазақ отбасының интеллектуалдық және рухани дамуы үшін әлеуметтік-экономикалық жағдай жасау. Тұжырымдамада негізгі көрсеткіштер мен стратегиялар айқындалған. Отбасын қолдау бойынша кешенді шаралар жоспарлануда. Отбасын қолдау орталықтары, Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасына енгізілетін өзгерістер мен толықтырулар одан әрі дамытылатын болады. Отбасыларды жедел анықтау және оларға көмек көрсету мақсатында қазіргі жағдайда маңызды болып табылатын цифрлық отбасы картасын әзірлеу жоспарлануда. Цифрлық отбасы картасы – бұл азаматтардың әлеуметтік әл-ауқатының деңгейін анықтауға және оларға белсенді форматта кепілдендірілген мемлекеттік қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін түрлі мемлекеттік органдардан ақпарат жинақталатын ақпараттық жүйе. Қазақстан Республикасы Президентінің жанынан Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия құрылып, өз жұмысын жүргізіп отыр, өңірлерде тиісті консультативтік-кеңесші органдар да жұмыс жасайды. 2014 жылдан бері адамгершілік құндылықтарды жаңғыртуға және отбасы мен некенің (ерлі-зайыптылардың) жағымды келбетін тәрбиелеуге, отбасы мәртебесін көтеруге бағытталған «Мерейлі отбасы» ұлттық байқауы жыл сайын өткізіліп келеді. Осы жылдар ішінде байқауға Қазақстанның барлық аймақтарынан 18 мыңнан астам отбасы қатысты. Гранттық жобаларды жүзеге асыратын үкіметтік емес ұйымдар да отбасы институтын қолдауда белсенділік танытуда. Бұл іс-шаралардың барлығы отбасылық-тұрмыстық қарым-қатынастардағы тәуекелдерді азайтуға, ел тұрғындарын әлеуметтік-адамгершілікке тәрбиелеу рөлін күшейтуге бағытталған.

Сонымен қатар, практикалық тәжірибе көрсеткендей, мәдени кодтың бұл бағыты белгілі бір тәуекелдер мен өзгерістерге жатады. Қазақстандағы және әлемдегі отбасының даму тенденцияларының ұқсастығын байқауға болады.

Қазіргі таңда дүние жүзінде ажырасулар, кеш некелер, толық емес отбасылар көбейіп барады. Әлеуметтанушы ғалымдардың зерттеуі бойынша, бүкіл әлемде ажырасулар саны артып келеді [14]. Ғалымдар әлемнің 84 елінен алынған мәліметтерді талдап, 40 жылға жуық уақыт ішінде ажырасу пайызы екі есе өскен деген қорытындыға келді [14].

Көптеген елдерде түрлі отбасы құрылымдары виртуалды және қонақтық неке, бір жыныстылармен некелі отбасы дамып келеді. Батыс үшін «балалар бостандығы» қозғалысы ең танымал болса, Ресейде ол тек қана қарқын алып келеді. Әрине, бұл қозғалыс Қазақстанға да қауіп төндіреді. Қазіргі заманғы отбасылық саясат бойынша зерттеулерде «отбасы менеджменті» термині жиі қолданылады. Отбасын басқару тәсілдерінің шетелдік тәжірибесін қарастыра отырып, олардың кейбірін бөліп көрсетуге болады. Мәселен, балалардың туылуын ынталандыру, аналарға жұмыс пен отбасылық өмірді біріктіруге көмектесу проанаталды деп аталады. Мұндай көзқарас Францияның отбасылық саясатында байқалады. Гендерлік тендікте көрсетілген эгалитарлық көзқарастың негізгі мақсаты Швеция мен Данияда барынша дамыған. Отбасын сақтап қалуға деген ұмтылыс ретінде дәстүрлі көзқарас Германиядағы отбасыларға тән. Көптеген қарама-қайшылықтар отбасын қолдау тәсілінен туындайды, онда отбасы мемлекеттен (АҚШ және Ұлыбритания) аз ғана көмек ала отырып, өзін-өзі қамтамасыз етуі керек деп есептейді. Мұндай үлгілер мен тәсілдер белгілі бір мемлекеттің дамуының экономикалық, этноәлеуметтік және мәдени ерекшеліктерімен байланысты өзіндік негізгі әдіснамалық нұсқауларға ие.

Жалпы, әлемде отбасы институты үлкен өзгерістерге ұшырауда. Ал егер Еуропа елдерінде отбасы дәстүрлі форматта емес, кеңірек шеңберде қабылданса, Қазақстанда кейбір тенденцияларға қарамастан, отбасы ұлттық кодтың бірлігі, рухани және мәдени матрицасы ретінде ұсынылған.

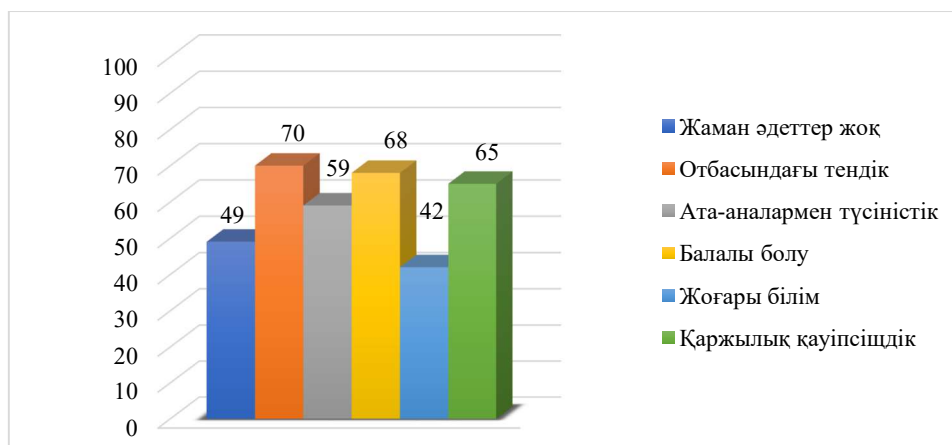
Дегенмен, жалпы отбасы институтына тән өзгерістер қазақ отбасына әсер етпей қоймағанымен келісу керек.

Мысалы, Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша, 2021 жылы тіркелген неке саны 140 256, осы кезеңдегі ажырасулар саны 48 239 бірлікті құрайды. Бұл әрбір үшінші неке дерлік. Себептердің ішінде 43,2% - тұрмыстық зорлық-зомбылық, маскүнемдік, нашақорлық - 39,7%. 35,8% - зинақорлық. Ауылдық отбасыларға қарағанда қалалық отбасылар арасында ажырасулар көп. Ажырасқандардың жалпы санының 34,8 мыңы (72,2%) қала тұрғындары. Ажырасулардың ең көп саны Астана қаласында тіркелді, мұнда 1000 адамға шаққандағы ажырасу көрсеткіші 3,54 жағдайды құрады. Республика бойынша ең төменгі көрсеткіш Түркістан облысында (1000 адамға 1,20 жағдай). Статистикаға сүйенсек, отбасында бала көп болған сайын ажырасу азаяды. Бұл да ұлттық ерекшелігі бар маңызды фактор. Ажырасқан ерлі-зайыптылардың 60,5%-ының ортақ балалары болмаған, 20,8%-ының бір баласы болған, ал отбасылардың тек 18,7%-ының екі және одан да көп кәмелетке толмаған балалары болған. Ажырасқан ерлі-зайыптылардың 34,1%-да неке ұзақтығы 10 жылдан асады, бұл ең үлкен пайызды құрайды, ерлі-зайыптылардың 5,5%-ында тіпті бір жыл да жоқ [15]. Некесіз туылған балалардың саны артып жатыр, түрлі патологиясы бар балалар, сондай-ақ аз қамтылған санаттағы отбасылар саны артып келеді. Бұл фактілер бүгінгі күні Қазақстандағы отбасы институтының күрделі дағдарысты бастан кешіріп жатқанын көрсетеді, бұл сонымен бірге әлеуметтік құрылымның өзінде дағдарысты білдіреді.

Қазақтардың менталитетінің, отбасы институтының құндылық матрицасының қалыптасу процесі жағымсыз әсерлерге ұшырап, жеке адам үшін де, жалпы қоғам үшін де белгілі бір қауіп-қатер туғызады. Олардың ішінде мәдениет пен білім беру жүйесінің мәдени код құбылыстары ретіндегі идеялық-тәрбиелік функцияларының әлсіреуі; отбасынан тыс жаппай білім беру жүйесінің және беделді рухани тәлімгерлердің болмауы; дүниетанымның кейбір сыртқы факторларға тәуелділігі; сандық ресурстардың және олардың мазмұнының түсініксіз әсері. Сондықтан мемлекеттік басқару мәселелерін қарастыру кезінде ұлттық нормаларды, құндылықтарды, дәстүрлі мәдениеттің көзқарастарын да ескеру қажет. Отбасылық саясат мәселелерінде Қазақстанның жекелеген аймақтарында да өмір сүру деңгейі мен сапасының төмендігімен байланысты мәселелер бар.

Зерттеу барысында жүргізілген социологиялық сауалнаманың нәтижесі мынадай көріністі анықтады.

Респонденттердің пікірінше, жас отбасының әл-ауқатының белгілері келесі көрсеткіштер болып табылады (1-сурет).

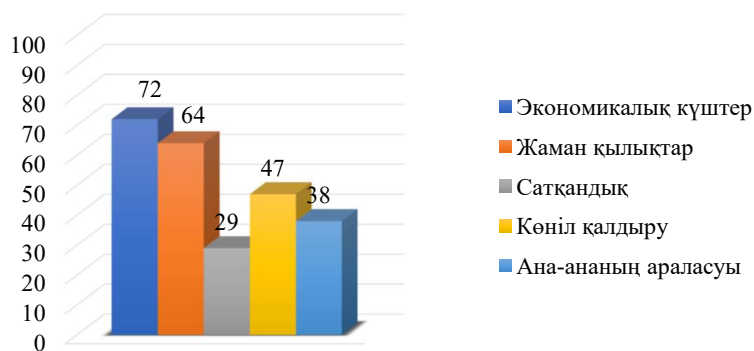

1-сурет. Жас отбасының әл-ауқатының шарттары*

* [15] <https://worldpopulationreview.com> дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

Респонденттер қазіргі заманғы отбасы түрлеріне қатысты өз пікірлерін білдірді. Респонденттердің көпшілігі (89%) нуклеарлық отбасы түрін қалайды.

Отбасылық келіспеушіліктер мен ажырасу себептерінің ішінде респонденттер мынаны атап өтті – 2-сурет.

2-сурет. Отбасындағы келіспеушіліктер мен ажырасулардың себептері

* [15] <https://worldpopulationreview.com> дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

Мемлекеттің тиімді әлеуметтік саясатының маңызды көрсеткіші халықты мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыруға тарту, хабардар ету болып табылады. Дегенмен, бұл көрсеткіштер төмен өсу қарқынын көрсетеді. Респонденттердің тек 2%-ға жуығы ғана жас отбасыларды қолдауға бағытталған мемлекеттік бағдарламаларға қатысатынын көрсетті, 72%-ы бұл қызметтен хабардар болмауына байланысты қатыспайды, қалған респонденттер қатыспайды, өйткені олар бұл бағдарламаларды қажетсіз деп санайды. Сонымен қатар респонденттердің пікірінше, жас отбасыларға көмек көрсету бойынша мемлекеттік әлеуметтік саясат тұрғын үй мәселесі, жұмыспен қамту және жұмыспен қамту, ұрпақты болу денсаулығы, білім беру және бос уақытты ұйымдастыру сияқты салаларда болуы керек.

Осылайша, әдебиеттерге теориялық шолу және эмпирикалық зерттеулер, біздің ойымызша, мәдени құбылыс ретінде қазіргі жас отбасын басқарудағы кейбір тәуекелдерді анықтауға және олардың алдын алу шараларын белгілеуге мүмкіндік берді.

Қорытынды. Қазақстандық қоғамдағы тәуекелдерді басқару проблемалары сан алуан. Мемлекеттік саясатты дамыту, басқарушылық шешімдерді этникалық және мәдени ерекшеліктерді есепке алмай қабылдау мемлекеттік басқару тиімділігінің төмендеуіне ғана емес, сонымен қатар халықтың наразылығы мен қарсылығының туындауына әкелуі мүмкін. Мәдениет ұлттың рухани-адамгершілік әлеуеті ретінде басқарушылық қызмет субъектілерінің тепе-теңдігіне айтарлықтай әсер етеді және оған әртүрлі полярлы әсер етеді. Қазіргі қоғамның трансформациясы отбасының негізі болған дәстүрлі құндылық бағдарлардың өзгеруіне әкелді.

Отбасылық-центризм құндылығынан эгоцентризмге көшу экономикалық, саяси және әлеуметтік өзгерістерге тікелей байланысты.

Отбасы институтын қазақ халқының мәдени матрицасының құрамдас бөліктерінің бірі ретінде, оның басқа да әлеуметтік-мәдени факторлармен өзара байланысын қарастыра отырып, мынаны болжауға болады:

1. Мәдениет, ұлттың мәдени коды қоғамдық құрылымдардың ұдайы өндірісінің механизмі ретінде қоғамның тұрақтылығына, оның экономикалық көрсеткіштеріне айтарлықтай әсер етеді.

2. Жалпы қоғамның мәдени ерекшеліктерін, оның нақты қабаттарын (аймақтық, этникалық, әлеуметтік-экономикалық және т.б.) ескере отырып, әлеуметтік-экономикалық тәуекелдерді барынша азайта алатын мемлекеттік басқару жүйесінің моделін құруға ықпал етеді, қазір таңда да, болашақта да үлкен маңызға ие.

3. Мәдени матрица елдің әлеуметтік-мәдени жүйесіндегі басқарушылық қызмет субъектілерінің тепе-теңдігіне тікелей әсер етеді. Ол адамның дүниетанымын өзгертіп қана қоймай, оның мінез-құлқына, құндылықтарына, сондай-ақ оның бар тәуекелдерге қатынасына, оларға қарсы тұру тәсілі мен тәсілдеріне әсер етуі мүмкін. Нәтижесінде мәдени тәуекел факторлары адамдық және психологиялық факторларға айналуы мүмкін, бұл дұрыс басқару шешімдерін қабылдау қажеттілігіне одан әрі әсер етуі мүмкін.

4. Отбасы ұлттық мәдени коды нығайтудың негізгі факторларының бірі ретінде тарихи тамыры бар дәстүрлі құндылық ретінде қазіргі жаһандану жағдайында белгілі бір тәуекелдерге ұшырайды.

5. Мемлекет тарапынан әрбір өңірдің экономикалық және әлеуметтік көрсеткіштерін ескере отырып, отбасы институтын нығайту бойынша жүйелі шаралар қажет.

Қазіргі жағдайда әлеуметтік институттарды қолдау, қазақ отбасының оң рөлін нығайту үшін әлеуметтік-мәдени тәуекелдермен күресуге ықпал ететін жаңа механизмдер мен стратегиялар, мемлекеттік басқарудың жаңа әдістері мен құралдарын енгізу қажет. Қазақстанның экономикалық және әлеуметтік әл-ауқатының деңгейін арттыру тиімділік пен өнімділіктің өсуіне және күшті адами капиталға байланысты болады. Отбасы қоғамның іргелі бірлігі ретінде өзгеруі мүмкін, бірақ мүлдем жойылып кетуі мүмкін емес, өйткені бұл әлеуметтік жүйе ретінде қоғамның күйреуіне әкеледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Гумилев Л. Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации. – М.: Литрес, 2021. – 350 с.
2. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығы. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522>.
3. Лихачев Д.С. Раздумья о России. – М.: Логос, 2006. – 250 с.
4. Бэнфилд Э. Моральные основы отсталого общества. – М.: Литрес, 2022. – 200 с.
5. Харрисон Л. Главная истина либерализма. – 2008. – 150 с.
6. Харрисон Л. Евреи, конфуцианцы и протестанты. Культурный капитал и конец мультикультурализма. – М.: Литрес, 2022. – 300 с.
7. Landes D. The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor. – New York: W.W. Norton & Company, 1998. – 650 p.
8. Greif A., Tabellini G. The clan and the corporation: Sustaining cooperation in China and Europe // Journal of Comparative Economics. – 2017. – Vol. 45, № 1. – P. 1-35.
9. «Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығы. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37542734.
10. Аузан А., Келимбетов К. Социокультурная формула экономической модернизации // Вопросы экономики. – 2012. – № 5. – С. 37-44.
11. Аузан А. и др. Социокультурные факторы в экономике: пройденные рубежи и актуальная повестка // Вопросы экономики. – 2020. – № 7. – С. 75-91.
12. «Қазақстандық отбасылар – 2020» ұлттық баяндамасы. – URL: https://disk.yandex.kz/i/9_cU7bzc7EWdg.
13. 2022 жылғы 1 сәуір № 853 Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы «Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығына өзгеріс енгізу туралы. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37542734.
14. World Population Review. – URL: <https://worldpopulationreview.com/>.

REFERENCES

1. Gumilev L. Ritmy Evrazii: jepohi i civilizacii. – M.: Litres, 2021. – 350 s. [in Russian].
2. «Kazakstan Respublikasynda memlekettik baskarudy damytudyn 2030 zhyлга dejingi tuzhyrymdamasyn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2021 zhyлgy 26 akpandagy № 522 Zharlygy. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522> [in Kazakh].
3. Lihachev D. Razdum'ja o Rossii. – M.: Logos, 2006. – 250 s. [in Russian].
4. Bjenfild Je. Moral'nye osnovy otstalogo obshhestva. – M.: Litres, 2022. – 200 s. [in Russian].
5. Harrison L. Glavnaja istina liberalizma. – 2008. – 150 s. [in Russian].
6. Harrison L. Evrei, konfuciancy i protestanty. Kul'turnyj kapital i konec mul'tikul'turalizma. – M.: Litres, 2022. – 300 s. [in Russian].
7. Landes D. The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor. – New York: W. Norton & Company, 1998. – 650 p.
8. Greif A., Tabellini G. The clan and the corporation: Sustaining cooperation in China and Europe // Journal of Comparative Economics. – 2017. – Vol. 45, № 1. – P. 1-35.
9. «Kazakstan Respublikasyndagy 2030 zhyлга dejingi otbasylyk zhane genderlik sajasat tuzhyrymdamasyn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2016 zhyлgy 6 zheltoksandary № 384 Zharlygy. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37542734 [in Kazakh].

10. Auzan A., Kelimbetov K. Sociokul'turnaja formula jekonomicheskoy modernizacii // Voprosy jekonomiki. – 2012. – № 5. – S. 37-44 [in Russian].
11. Auzan A. i dr. Sociokul'turnye faktory v jekonomike: projdennye rubezhi i aktual'naja povestka // Voprosy jekonomiki. – 2020. – № 7. – S. 75-91 [in Russian].
12. «Kazakstandyk otbasylar – 2020» ulttyk bajandamasy. – URL: https://disk.yandex.kz/i/9__cU7bzc7EWdg [in Kazakh].
13. 2022 zhylgy 1 sauir № 853 Kazakstan Respublikasy Prezidentinin Zharlygy «Kazakstan Respublikasyndagy 2030 zhylga dejingi otbasylyk zhane genderlik sajasat tuzhyrymdamasyн bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2016 zhylgy 6 zheltoksandagy № 384 Zharlygyна ozgeris engizu turaly. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37542734 [in Kazakh].
14. World Population Review. – URL: <https://worldpopulationreview.com/>.

Омарханова А.С., Игибаева А.К., Сактаева А.А.

ОСОБЕННОСТИ КУЛЬТУРНОГО КОДА В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИТИКИ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА В ГОСУДАРСТВЕННОЙ СИСТЕМЕ

Аннотация

В настоящее время в Казахстане происходят системные изменения в сферах экономики, политики, социума и др. Следует отметить, что на уровень экономического развития страны также влияют культурные ценности, имеющие исторический путь развития. В этой связи мы наблюдаем динамичное развитие социально-культурной экономики, то есть нового перспективного направления в экономической науке. Культура как ценностная и поведенческая точка зрения общества подвергается воздействию различных факторов через формальные и неформальные институты, и одним из них является институт семьи. Однако изменение ценностного содержания в культурном коде народа, в его составляющих, в том числе в институте семьи, приводит к определенным рискам и нестабильности в обществе.

Цель статьи - выявить особенности культурного кода при формировании политики риск-менеджмента в государственном управлении на примере института семьи.

В статье анализируются теоретические подходы, особенности взаимодействия культуры и экономики на изменение политики управленческого риска в системе государственного управления. Новизна статьи - попытка обосновать взаимовлияние направления и степени развития культуры общества, составляющих элементы культурного кода, на политическую культуру страны, на качество жизни современного общества. Авторы считают, что для улучшения экономических показателей современного общества необходимо вносить изменения в структуру социально-культурной матрицы капитала, в культурный код.

Рассматривая семью как одну из составляющих культурной матрицы и ее значение в развитии экономических процессов, авторы статьи дали обзор основных подходов к изучению социокультурных факторов в экономике, обозначили некоторые риски, определили механизмы и меры управления с точки зрения государственных институтов. Используемые методы исследования позволили выделить основные направления, признаки, особенности культурного кода при формировании политики управленческого риска как комплексной системной процедуры в государственном управлении.

Omarkhanova A., Igbayeva A., Saktayeva A.

FEATURES OF THE CULTURAL CODE IN THE FORMATION OF RISK MANAGEMENT POLICY IN THE STATE SYSTEM

Annotation

At present, systemic changes are taking place in Kazakhstan in the spheres of the economy, politics, society, etc. It should be noted that the level of economic development of the country is also influenced by cultural values that have a historical path of development. In this regard, we are witnessing the dynamic development of the socio-cultural economy, that is, a new promising direction in economic science. However, a change in the value content in the cultural code of the people, in its components, including the institution of the family, leads to certain risks and instability in society.

The purpose of the article is to identify the features of the cultural code in the formation of risk management policy in public administration on the example of the institution of the family.

The article analyzes theoretical approaches, features of the interaction of culture and economics to change the policy of managerial risk in the public administration system. Culture as a reflection of the principles of corporate

management, national traditions determines the views of state policy, the rules and procedures for the activities of the state apparatus.

Considering the family as one of the components of the cultural matrix and its importance in the development of economic processes, the authors of the article gave an overview of the main approaches to the study of socio-cultural factors in the economy, identified some risks, management measures from the point of view of state institutions. The research methods used have made it possible to identify the main directions, features, and features of the cultural code in the formation of the policy of managerial risk as a complex systemic procedure in public administration.

